

Griceove maximy kvality v slovenskom preklade

Ingrid Kálaziová, Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre, ikalaziova2@ukf.sk

Kľúčové slová: maximy kvality, verbálna irónia, preklad, ekvivalencia, kontext, kontextové informácie

Key words: maxims of quality, verbal irony, translation, equivalence, context, contextual information

V našom príspevku sa zaoberáme analýzou vzniku verbálnej irónie v texte originálu na podklade koncepcie konverzačných maxím kvality britského filozofa Paula Gricea. Následne skúmame, či prekladateľ v texte originálu odhalil ironické protirečenie a determinujeme, či došlo k adekvátnemu funkčnému pretlmočeniu predlohy pri zachovaní verbálnej irónie ako invariantu originálu. Predmetom teoretickej analýzy je román anglickej spisovateľky Jane Austenovej *Pýcha a predsudok*. Kritika prekladu verbálnej irónie je realizovaná na slovenských prekladových konkretizáciách Rudolfa Košťala (1968) a Beáty Mihalkovičovej (2006).

Základnou kategóriou pri determinovaní ironickosti výpovede v rámci kooperačného princípu H. P. Gricea (1975) je kategória kvality, podľa ktorej „*usiluj sa o to, aby tvoja výpoveď bola pravdivá*“ (Preklad:autorka)¹. Kľúčovým predpokladom ironickosti výpovede je zámerné porušenie základných maxím kategórie kvality, podľa ktorých „*nehovor to, o čom si presvedčený, že je nepravdivé. Nehovor to, o čom ti chýbajú dostatočné dôkazy*“ (Preklad:autorka)². V prípade zámerného porušenia maximy, hovoriaci komunikuje implicitný význam, teda dochádza k nesúladu medzi lingvistickým významom a výpoveďou hovoriaceho. Podľa Gricea odhalenie nesúladu medzi vypovedaným a mieneným je úlohou adresáta. Dosiahne to tým, že dodržiava pravidlá ktorými sa riadi úspešná konverzácia (Grice, 1989, s. 54).

V Griceovom pragmatickom prístupe k irónii pochopenie irónie začína pochopením doslovného významu výpovede, po ktorom nasleduje odhalenie nevhodnosti výpovede v danom kontexte a napokon dedukcia adekvátneho ironického významu. Nevyhnutnou podmienkou na pochopenie irónie je zhodnotenie ironickej výpovede v kontexte. Absencia hodnotiaceho aspektu má za následok limitovanosť ironickej interpretácie výpovede. Na základe toho Grice dopĺňa štandardnú definíciu irónie. Okrem implicitnej opozície medzi doslovným a preneseným významom je irónia „*spojená s vyjadrením pocitu, postoja alebo hodnotenia*“ (Preklad:autorka)³.

Na interpretáciu ironickosti výpovede je nevyhnutná znalosť nasledovných kontextových informácií. Elizabeth prvýkrát stretáva slečnu de Bourghovú na návšteve u Charlotty v Hunsforde. Na základe dohody medzi rodinami sa slečna de Bourghová má stať manželkou pána Darcyho, ktorého Elizabeth považuje za človeka namysleného, pyšného a podlého. Nasledujúca výpoveď je Elizabethiným hodnotením vzhľadu slečny de Bourghovej po tom, ako ju prvýkrát uvidí z okna domu pána Collinsa.

“I like her appearance,” said Elizabeth, struck with other ideas. “She looks sickly and cross. Yes, she will do for him very well. She will make him a very proper wife.” (s.125)

Ako sme už uviedli, podľa Gricea (1975) irónia vzniká z implicitnej opozície medzi primárnym a sekundárnym významom výpovede, pričom výpoveďou hovoriaci vyjadruje svoje pocity, postoje alebo hodnotenie predmetu výpovede. V anglickom origináli výpoveďou

‘I like her appearance’ Elizabeth vyjadruje niečo, o čom je presvedčená, že je nepravdivé. Výrazom ‘she looks sickly and cross’ Elizabeth zaujíma hodnotiace stanovisko k osobe slečny de Bourghovej. Irónia vo výpovedi Elizabeth vzniká na základe antifrázy s hodnotiacim aspektom, čím dochádza k zámernému porušeniu maximy kvality.

Preklad Rudolfa Košťiala (1968)

„Páči sa mi jej vzhľad,“ povedala Elizabeth, keď jej čosi zišlo na um. „Vyzerá chorľavá a priečna. Áno, tá sa k nemu veľmi dobre hodí. To bude preňho vhodná žena!“ (s.128)

Na základe komparácie lexikálnych jednotiek textu originálu a textu prekladu môžeme konštatovať, že v preklade Rudolfa Košťiala slovenské ekvivalenty zodpovedajú anglickým lexikálnym jednotkám. Doslovným prekladom ‘páči sa mi jej vzhľad’ autor slovenského prekladu funkčne reprodukuje nesúlad medzi mieneným a vypovedaným. Adekvátnym prekladom lexikálnych jednotiek ‘chorľavá’ a ‘priečna’ autor prekladu zachoval jednotlivé elementy hodnotiaceho stanoviska z textu originálu. Doslovným prekladom Rudolfa Košťiala irónia v preklade vzniká na základe zámerného porušenia maximy kvality, na základe čoho preklad považujeme za funkčne ekvivalentný.

Preklad Beáty Mihalkovičovej (2006)

„Páči sa mi jej zjav,“ povedala Elizabeth zaujatá inými myšlienkami. „Vyzerá tak chorľavo, jeho pravý opak. Áno, bude sa k nemu veľmi dobre hodiť. Bude to pre neho veľmi vhodná manželka.“ (s.173)

V slovenskom preklade Beáty Mihalkovičovej je doslovným prekladom ‘páči sa mi jej zjav’ zachované ironické protirečenie z textu originálu. Avšak neadekvátnym prekladom anglickej lexikálnej jednotky ‘cross’ došlo v slovenskom preklade k negatívnemu posunu v lexikálno-sémantickej rovine. Pri oboznamovaní sa s textom originálu autorka prekladu neodhalila, že vlastnostné adverbíá ‘sickly and cross’ figurujú ako elementy hodnotiaceho stanoviska, ktorých adekvátny transfer do textu prekladu je relevantný na dosiahnutie ironickosti textu originálu. Na lexikálnej rovine je neadekvátny preklad uvedenej lexikálnej jednotky spôsobený nepochopením textu originálu z filologického hľadiska. Výkladový slovník *Cambridge Dictionary*⁴ charakterizuje lexikálnu jednotku ‘cross’ ako ‘bad-tempered, grumpy, irritable, short-tempered, upset’. Na tomto základe slovenský preklad ‘jeho pravý opak’ nereprodukuje invariantnú informáciu z textu originálu.

Neadekvátny preklad lexikálnej jednotky ‘cross’ je spôsobený nielen nepochopením textu originálu z filologického hľadiska, ale súčasne aj neschopnosťou autorky identifikovať kontextové zdroje podmieňujúce adekvátnu interpretáciu významu lexikálnej jednotky. Význam lexikálnej jednotky je delimitovaný kontextom, pričom „*lexikální jednotka (segment) zpravidla vstupuje do vztahů k mnoha kontextům, jež se liší především svou šíří: k druhé komponentě obrazu, k větě, sousedním větám nebo celému odstavci, i k dosti vzdáleným segmentům téhož díla [...]*“ (Levý,1971,s.52). Na základe kontextových informácií Elizabeth odsudzuje negatívne povahové rysy pána Darcyho, ktorými sú pýcha, odmeranosť, priberčivosť a urážlivé správanie. V texte originálu je výpoveď ‘She looks sickly and cross. Yes, she will do for him very well.’ implicitnou komparáciou povahových čŕt pána Darcyho a jeho budúcej manželky, slečny de Bourghovej. Z uvedeného hľadiska je význam lexikálnej jednotky ‘cross’ určený predchádzajúcim kontextom.

Na základe komparácie dvoch slovenských prekladových konkretizácií dospievame k záveru, že v prekladateľskej stratégii si Rudolf Košťial zvolil doslovný preklad irónie z textu

originálu. Zachovaním implicitnosti ironickej antifrázy, ako aj vhodným výberom lexikálnych jednotiek autor prekladu docielil želaný efekt v preklade irónie. V slovenskom preklade Beáty Mihalkovičovej je doslovným prekladom zachované ironické protirečenie z textu originálu, avšak neadekvátnym prekladom lexikálnej jednotky hodnotiaceho stanoviska dochádza k deformácii a posunu významových jazykových prostriedkov, v dôsledku čoho autorka slovenského prekladu sformulovala hodnotiace stanovisko nevyhnutné pre ironickú konotáciu výpovede len čiastočne.

Poznámky

- 1 „Try to make your contribution one that is true“ (Grice,s.46,1975).
- 2 „Do not say what you believe to be false. Do not say that for which you lack adequate evidence“ (Grice,s.46,1975).
- 3 „connected with the expression of a feeling, attitude, or evaluation“ (Grice,1989,s.53).
- 4 <http://dictionary.cambridge.org>

Literatúra

- ATTARDO, S.: Irony as relevant inappropriateness. In:Journal of Pragmatics 32(6), 2000a, s.793-826.
- ATTARDO, S : Irony markers and functions: Towards a goal-oriented theory of irony and its processing. In: Rask 12, 2000b, s.3-20.
- ATTARDO, S.: Humor and Irony in Interaction: From Mode Adoption to Failure of Detection. In: L. Anolli, R. Ciceri, G.Riva (Eds.), Say no to say: New perspectives on miscommunication , Amsterdam:IOS Press, 2001, s.166-185.
- AUSTEN, J. : Pride and prejudice, Mansfield park, Persuasion. London : Chansellor Press, 2009. 832 s.
- AUSTEN, J. : Pýcha a predsudok. Bratislava : Slovart, 2006. 406 s.
- AUSTEN, J. : Pride and prejudice. London : Penguin Books,1994. 299 s.
- AUSTENOVÁ, J. : Pýcha a predsudok. Bratislava : Tatran,1968. 304 s.
- BAKER, M.: In other words. London: Routledge,1996.
- BAKER, M.,& SALDANHA, G. : Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge, 1998.
- BARBE, K.: Irony in Context. Amsterdam: John Benjamins, 1995.
- BOOTH, C.W.: A rhetoric of irony. Chicago: The University of Chicago Press, 1974.
- COLEBROOK,C.:Irony. London:Routledge, 2004.
- GRICE,P.: Studies in the way of words. Harvard:First Harvard University Press,1991.
- HUTCHEON, L.: Irony's Edge: The theory and politics of irony. London: Routledge, 1994.
- MUECKE, D.: The Compass of Irony. London: Methuen, 1996.
- MUECKE, D.: Irony and the Ironic. London: Methuen& Co.Ltd, 1970.
- MUECKE,D.: Irony markers. In: Poetics 7(4), 1978, s. 363-375.

Resumé

The major concern of the present paper is to investigate the core elements of verbal irony based on the Gricean maxims of quality in the source text and to examine the transference of these elements into the target text. Emphasis is placed on determining whether the translational solutions adopted by the translator keep the source text ironic ambiguity or result in a significant loss of verbal irony in the target text.